

УДК 371.4 МАКАРЕНКО

**РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ У
ВИХОВАННІ ЧЕРЕЗ КОЛЕКТИВ: НА
ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ
А.С. МАКАРЕНКА**

**В.В.Демиденко
(Луганськ)**

У статті розглядаються основні аспекти розвитку індивідуальних рис особистості. Дається визначення індивідуальності, її сутності, особливостей її розвитку. На основі аналізу педагогічного досвіду А.С. Макаренка вивчаються можливості колективу в розвитку індивідуальності.

Ключові слова: *індивідуальність, педагогічна система А.С. Макаренка.*

В статье рассматриваются основные аспекты развития индивидуальних черт личности. Дается определение индивидуальности, ее сущности, особенностей ее развития. На основе анализа педагогического опыта А.С. Макаренко изучаются возможности коллектива в развитии индивидуальности.

Ключевые слова: *индивидуальность, педагогическая система А.С. Макаренко.*

The article covers the main aspects of the development of person's individual features. The definition of individuality, its essence and the peculiarities of its development is given. The possibilities of a collective to develop the individuality are under study on the basis of analyses of pedagogical experience of A.S. Makarenko.

Key words: *individuality, pedagogical system of A.S. Makarenko.*

Виховання як процес цілеспрямованого впливу на людину з метою розвитку певних її якостей визначає характер виховної діяльності: він має бути індивідуально орієнтованим, незалежно від того, якому типу виховання віддає перевагу вчитель у своїй професійній діяльності. Особистісно зорієнтоване виховання, принципи якого активно розробляються у вітчизняній педагогіці та впроваджуються в педагогічну практику, теж, у першу чергу, передбачає врахування індивідуальних якостей особистості при організації навчально-виховного процесу. Соціалізація як мета виховання, самоствердження як мета суспільної діяльності неможливі без виявлення і розвитку індивідуальних рис особистості, адже це шлях до знаходження свого місця у світі, вміння бути собою. Тому світова наука не припиняє пошуків шляхів розуміння сутності людської індивідуальності та її розвитку.

А. Маслоу („У напрямку до психології буття”), К. Роджерс („Становлення людини: погляд на психотерапію”), В. Слободчиков, Є. Ісаєв („Основи психологічної антропології. Психологія людини”), О. та Т. Гребенюк („Основи педагогіки індивідуальності”), Л. Собчик („Психологія індивідуальності”), інші вчені присвятили свої праці розробці принципів людської індивідуальності, самобутності, аналізу соціальних, педагогічних умов становлення та виявлення індивідуальності.

Та оскільки людина – істота суспільна, вона живе не лише індивідуальним життям, але й колективним, тому її природний потяг до виявлення, реалізації власної індивідуальності повинен врівноважуватися почуттям обов'язку, колективної спільноти. На цьому наголошують майже всі дослідники, це є умовою виховання людини відповідальної, неогоїстичної, гуманної, і цього зміг досягти у своїй педагогічній діяльності видатний український педагог А.С. Макаренко. Однак, уважаємо, дослідники його спадщини недостатньо приділяли увагу саме співвідношенню індивідуального й колективного у його педагогічному досвіді. Через те навіть лунали певний час звинувачення у недостатній його увазі до індивідуальності, нехтуванні інтересами окремої особистості. Зрозумілою є вся необґрунтованість та безглуздість подібних звинувачень, адже колективом можна вважати лише таку спільноту, в якій індивідуальність не губиться, а може максимально виявити, реалізувати себе. „Справжній колективіст, до виховання якого так наполегливо прагнув А.С. Макаренко, – це не безлика істота, „людина натовпу”, позбавлена яскравих індивідуальних рис, а особистість із підвищеною чутливістю до інтересів інших, добре розвиненим контролем власних егоїстичних спонукань, що прикрашає будь-яку індивідуальність” [6, с.41].

Отже, метою статті є аналіз принципів педагогічної системи А.С.Макаренка з позицій розвитку через колектив індивідуальності кожного з його членів.

Існує кілька десятків визначень поняття „індивідуальність” у філософській, соціальній, психолого-педагогічній літературі. Найбільш поширеним є розуміння індивідуальності як людської унікальності, неповторності: „Індивідуальність – конкретне унікальне втілення загальнолюдського, родового в особистості” [5, с.107]. Цей аспект поєднує у собі два полюси: перший – власне унікальність кожної людини; другий – її універсальність (кожна людина втілює у собі всі якості й властивості світу), тому певною мірою індивідуальність дорівнює універсальності. І саме тому збереження, знаходження людиною власної індивідуальності набуває першорядного значення для людини, стає сенсом її життя: „Людина має звільнитися не від себе, а від чужого у собі, зберігаючи свою особистість й індивідуальність як дар Божий... Кожна людина має неповторну тілесну структуру. Це ознака того, що кожен має і єдину в усьому всесвіті душу... Людина має знайти себе серед чужого, що вторглося в неї, обступило з усіх боків... Ми завжди залишимося собою, іншою особистістю ми не станемо ніколи, але своє „я” ми можемо зіпсувати, покалічити, тобто загубити свій власний шлях” [1, с.14 – 15].

З урахування цього та інших ключових аспектів, що, характеризують індивідуальність як явище, а саме: індивідуальність як властивість, ознака, характеристика людини; індивідуальність як етап, рівень розвитку людини; індивідуальність як особлива форма буття людини, її самобутність, група російських вчених визначила індивідуальність як „*інтегративну властивість людини, що відбиває її здатність до самореалізації, характеризує її творче ставлення до себе і свого буття, до соціального і природного оточення, представ-*

ляє собою неповторне сполучення загальних, особливих і окремих рис конкретного індивідуума” [3, с.9].

Те, що майже всі вихованці А.С. Макаренка отримали розвиток власної індивідуальності, не викликає сумнівів, що підтверджує і яскравий опис їхніх учинків, образів під час перебування у колонії чи комуні й подальший життєвий шлях, відстежений педагогом і згаданий у „Педагогічній поемі”. Зрозумілим також є те, що розвиток індивідуальності не був пріоритетним напрямком роботи у педагогічного колективу під керівництвом А.С.Макаренка. Серед пріоритетів його педагогічної системи слід відзначити, в першу чергу, *трудоу підготовку* („він наочно і переконливо довів, що без трудового виховання немислиме ні моральне, ні розумове, ні фізичне, ні естетичне формування особистості” [2, с.155]); *культуру праці* (ставлення до праці як до творчості, до мистецтва, насолода від неї); *родинне виховання*. Однак, спостерігається постійне й пильне урахування індивідуальних рис кожного з вихованців, передбачення перспективи їхньої поведінки, відповідно до цього.

Позитивний настрій, який був одним із принципів життя у комуні, – це проекція оптимістичного погляду педагога на майбутнє своїх вихованців: „Крізь зовнішню непривабливість і окремі неподобства у поведінці безпритульних (правопорушників) він умів бачити і розкривати кращі риси їх характеру” [2, с.155]. Таким чином, А.С.Макаренко зміг вирішити одну з головних проблем розвитку особистості – проблему її самовизначення. Які ж фактори найчастіше заважають людині самовизначитись? По-перше, *незнання себе*, своїх власних рис, по-друге, *невміння їх застосувати*, по-третє – *несвобода від соціальної групи*, залежність, страх протиставити себе, конформізм. Що здійснив А.С.Макаренко для подолання цих факторів: щодо *першого*, він кожною життєвою ситуацією прагнув *пред’явити дитину саму собі*, а коли утворився міцний колектив, цю функцію він передоручив йому (яскравий приклад – вирок Аркадію Ужикову).

Усвідомлення власної індивідуальності викликає бажання реалізувати себе, бажання творчості, самотворчості. Тому *другий* крок – знаходження сфери застосування індивідуальності, найпродуктивнішої сфери діяльності. Для цього і саме тому, в колонії ім. М. Горького і в комуні ім. Ф. Дзержинського було все: від можливості набути будь-яку трудову професію до самореалізації себе у художній творчості (духовий оркестр, театр).

І *третій* крок у самовизначенні, власне у системі А.С. Макаренка він був першим і за зізнанням самого педагога – найскладнішим, – подолання негативного, гнітючого особистість, впливу оточення й створення колективу.

Для А.С. Макаренка колектив – реальна і єдина сила, здатна перетворити виховну мету з благих намірів у дійсність. Педагог шукає шляхи подолання конформізму, у нього – це вибух: розкрити очі вихованцям, підірвати сформовані непривабливі, небезпечні відносини, але підірвати на моральній, загальнолюдській основі. „Висунувши ідеї оптимістичної гіпотези в підході до кожної людини, відстоюючи можливість оцінювати її з позицій того, якою

вона буде завтра, Макаренко у кожному будив те добре, що жило й чекало свого часу.. Велич педагогіки Макаренка в тім, що він розкрив виховні можливості колективу, створеного в інтересах особистості вихованця, і який підтримується кожним з них” [7, с.47].

Отже, аналіз педагогічної системи А.С. Макаренка щодо можливостей колективу у розвитку індивідуальності вкотре підтвердив істину про те, що знання, врахування індивідуальних рис дитини є невід’ємною умовою успішного виховання. Серед принципів його педагогічної діяльності вихідним можна вважати положення про те, що виховання особистості передбачає гуманістичне ставлення до людини – формування поняття про те, що інша людина є також унікальною й універсальною, як і весь світ, а наявність індивідуальності є ознакою яскравої й цілісної особистості. Узагалі, А.С.Макаренко назвав свою педагогіку – *педагогікою боротьби*, мабуть, ще й тому, що це дійсно була боротьба за кожную особистість, за прекрасне й неповторне, що в ній закладено і вимагає розвитку. Методи, якими він користувався, вражають з одного боку – своєю простотою (сам життя як метод виховання), а з іншого – оригінальністю, неповторністю їх застосування. Цей принцип своєї діяльності педагог сформулював дуже чітко: „Нормальні діти або діти, приведені у нормальний стан, є найбільш важким об’єктом виховання. У них більш тонкі натури, більш складні потреби, більш глибока культура, різноманітніші відносини. Вони вимагають від вас не широких розмахів волі і не емоцій, що б’ють в очі, а найскладнішої тактики” [4, с.603].

Досвід А.С. Макаренка показав, що особистості, індивідуальності формуються тільки особистостями. Якість виховання й освіти залежить не від досконалості навчальних планів і програм, а від особистості вчителя: від його моральної позиції, духовного світу, мудрості, педагогічної прозорливості, вихованості й такту. Криза сучасної системи освіти полягає в першу чергу в тому, що функція вчителя як ретранслятора знань є безнадійно застарілою і в сучасному світі легко доступної інформації взагалі не є пріоритетною. Більш важливою є його соціально-професійна функція, “індивідуально-утворююча” (Т. Тихонова).

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Архимандрит Рафаил (Карелин). Тайна спасения. – Краматорск, 2004.
2. Бардінова В.Д., Ярьсько М.Ф. Внесок А.С. Макаренка в розвиток теорії та практики педагогічного антропоцентризму // Актуалізація ідей антропоцентризму в умовах реформування загальноосвітньої і вищої школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Секції I, II. – Полтава. – 2001. – С. 153-156.
3. Воспитание индивидуальности: Учебно-методическое пособие / Под ред. Е.Н. Степанова. – М., 2005.
4. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – Харьков, 1979.
5. Словарь по этике / Под ред. А.А. Гусейнова и И.С. Кона. – М., 1989.

6. Трухін І.О., Шпак О.Т. Основи шкільного виховання: Навчальний посібник. – К., 2004.

7. Турбовский Я. Воспитательная сила коллектива // Воспитание школьников. – №6. – 1989. – С. 45-51.

УДК 371.15:378:355.582

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ЗВ'ЯЗКУ

Г.М. Петрук
(Київ)

У статті визначені та обґрунтовані критерії сформованості професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку. Описаний зміст і практичне значення цих критеріїв для формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

Ключові слова: професійна комунікативна культура, критерії, спілкування, комунікативні вміння

В статье определены и аргументированы критерии сформированности профессиональной коммуникативной культуры будущих инженеров связи. Описано содержание и практическое значение этих критериев для формирования профессиональной коммуникативной культуры будущих инженеров связи.

Ключевые слова: профессиональная коммуникативная культура, критерий, общение, коммуникативные умения

The article deals with the criteria of professional communication culture formation. It describes its content and importance for professional communication culture formation.

Key words: professional communication culture, criteria, communication, communicational skills

У період оновлення всіх аспектів життєдіяльності в Україні, здійснення реформування економічних та суспільно-культурних галузей життя, зокрема системи освіти, актуалізується проблема становлення та розвитку підготовки професійних кадрів у галузі зв'язку. Професійне становлення особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі спрямоване на формування професійно значущих якостей зокрема, професійної комунікативної культури.

Психологічні аспекти цієї проблеми висвітлювалися у працях Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, І.Д. Бежа, О.В. Киричука, Г.А. Ковальова, Б.Ф. Ломова, О.О. Леонтєва, Л.О. Петровської, Б.Д. Паригіна, І.В. Страхова та ін. Педагогічні – у працях В.А. Кан-Каліка, Ю.М. Кулюткіна, А.Й. Капської, Л.В. Кондрашової, А.В. Мудрика, О.Г. Мороза, Л.І. Рувінського, Л.О. Савенкової, А.А. Реана.

Велике значення комунікативним умінням надавав і А.С. Макаренко, який відзначав, що для вчителя дуже важливо досконало володіти мовою, жес-